

ΕΜΠΑΡΓΚΟ 31.8.1985

ΩΡΑ 21:00

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΥΠΟΥΡΓΟΥ

ΑΝΔΡΕΑ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΣΤΗΝ 50η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑ 31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1985

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί παράδοση η ομιλία του Πρωθυπουργού στα πλαίσια των εγκαινίων της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης να αναφέρεται στην πορεία, τις προοπτικές και τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Δεν θα αποστώ και απόψε από την παράδοση αυτή. Η φετεινή 50η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης συμπίπτει με το τέλος της πρώτης τετραετίας της διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑ.ΣΟ.Κ. και την αρχή της δεύτερης τετραετίας μετά την εκλογική νίκη της 2 Ιουνίου.

Είναι λοιπόν ευκαιρία αφού επιχειρήσω μια σύντομη αξιολόγηση της οικονομικής πολιτικής της πρώτης τετραετίας, να προχωρήσω στις βασικές προτεραιότητες της πολιτικής μας για τη νέα τετραετία.

Τα προβλήματα η εξέλιξη και η προοπτική της οικονομίας ενδιαφέρουν και αφορούν όλους μας. Η οικονομία και η εξέλιξη της καθορίζει το πλαίσιο των αναγκών και απαιτήσεων της ζωής μας σε εθνικό, κοινωνικό και ατομικό επίπεδο.

Μας αφορά και μας ενδιαφέρει ως Έθνος γιατί ένα Έθνος ισχυρό προϋποθέτει και μια ισχυρή και αυτοδύναμη οικονομία.

Μια πολιτική που θέλει να κατακτή καθημερινά την Εθνική Ανεξαρτησία και να προασπίζει την Εδαφική Ακεραιότητα δεν μπορεί παρά να στηρίζεται σε μια δυνατή οικονομία.

Ειδικότερα δε όταν η χώρα μας αντιμετωπίζει μια ορατή εξωτερική απειλή.

Αφορά και ενδιαφέρει όλες τις κοινωνικές τάξεις, κάθε κλάδο γιατί η πρόοδος και η ευημερία τους εξαρτάται από τις οικονομικές συνθήκες.

Μας αφορά και μας ενδιαφέρει ως οικογένεια γιατί οι δαπάνες για την Υγεία, την Πρόνοια, την Κοινωνική Ασφάλεια, την Παιδεία, το Περιβάλλον, τον πολιτισμό και την Οικολογική ισορροπία είναι συνδεδεμένες με την αντοχή της οικονομίας.

Μας αφορά και μας ενδιαφέρει ως άτομα γιατί η ολοκλήρωση του ανθρώπου συμβαδίζει με την κάλυψη των αναγκών και των απαιτήσεών του.

Η οικονομία καθορίζει το παρόν και το μέλλον μας. Γι' αυτό ωφείλουμε να πούμε την αλήθεια. Η πίστη για το παρόν και η αισιοδοξία για το μέλλον της χώρας μας πρέπει να προκύπτει μέσα από τη γνώση της κατάστασής μας σήμερα.

Ωφείλουμε να πάρουμε τις ευθύνες μας απέναντι στο Έθνος και στο λαό μας όχι μόνον η κυβέρνηση αλλά ταυτόχρονα και τα κόμματα, οι κοινωνικές τάξεις και οι συνδικαλιστικοί φορείς.

Για την αυτοδύναμη οικονομική μας ανάπτυξη και για την έξοδο από την κρίση - για όλο και καλύτερες μέρες - απαιτείται πανεθνική προσπάθεια.

Είναι κοινή η διαπίστωση και αναμφισβήτητη αλήθεια ότι:

- Η ελληνική οικονομία πρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστική.
- Η αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας δεν είναι κομματικός στόχος. Είναι Εθνικός.
- Η αναδιανομή του εισοδήματος προϋποθέτει αύξηση του ΑΕΠ.
 - Ο υπέρμετρος εξωτερικός δανεισμός δεν αποτελεί λύση γιατί υποθηκεύει το μέλλον μας.
- Η ριζική αντιμετώπιση της ανεργίας προϋποθέτει επενδύσεις και ισορροπη ανάπτυξη.
- Η θετική αντιμετώπιση στην πρόκληση του αιώνα, την τεχνολογική επανάσταση, προϋποθέτει τον εκσυγχρονισμό και διορθωτικές αλλαγές στην Παιδεία, στην Διοίκηση και στην Οικονομία.

Είναι σίγουρο ότι υπάρχουν διαφορές στρατηγικές για την πορεία της οικονομίας από τα πολιτικά κόμματα. Είναι σίγουρο ότι υπάρχουν διεκδικήσεις και απαιτήσεις από τους εργαζόμενους. Όλοι όμως ωφείλουμε να αντιληφθούμε ότι βρισκόμαστε στην ίδια χώρα. Πρέπει να βρούμε έστω αυτά που μας ενώνουν σε ορισμένες, έστω ελάχιστες, αλλά κρίσιμες επιλογές. Για να επιβιώσουμε ως Έθνος και ως Λαός.

Διαρθρωτικά Προβλήματα Ελληνικής Οικονομίας

Επιτρέψτε μου όμως να αναφερθώ πρώτα σε δύο βασικούς περιοριστικούς παράγοντες στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, που επηρέασαν όχι μόνο την πρώτη τετραετία, αλλά που δυστυχώς εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα.

Ο πρώτος είναι οι βαθειές διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, που κληρονομήσαμε. Ο δεύτερος, είναι το δυσμενές διεθνές οικονομικό περιβάλλον, που γίνεται ακόμη σοβαρότερος περιοριστικός παράγοντας στην ελληνική περίπτωση εξαιτίας της ελαττωματικής οικονομικής διάρθρωσης της χώρας.

Η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε στη μεταπολεμική περίοδο μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 οδήγησε σε μια οικονομική δομή - ιδιαίτερα στο μεταποιητικό τομέα -

που σε μεγάλο βαθμό δεν είναι βιώσιμη, ιδιαίτερα μέσα στον ανταγωνιστικό χώρο της ΕΟΚ. Μιλάμε συνήθως για προβληματικές επιχειρήσεις. Δυστυχώς, στην πραγματικότητα ολόκληροι βιομηχανικοί κλάδοι δεν είναι βιώσιμοι χωρίς ριζική αναδιάρθρωση, κάτι που απαιτεί σημαντικούς οικονομικούς πόρους και χρόνο. Υστερούμε τόσο στην βιομηχανική διάρθρωση, όσο και στην σύνθεση των βιομηχανικών μας εξαγωγών.

Αντίθετα με ότι συνέβη σε άλλες χώρες, δεν έγινε κατά τη δεκαετία του '70 καμιά ουσιαστική προσπάθεια για την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την πρώτη ενεργειακή κρίση του 1973.

Οι επενδύσεις έμειναν στάσιμες ή και μειώθηκαν. Η σύνθεσή τους δεν βελτιώθηκε. Οι προσπάθειες συγκεντρώθηκαν όχι τόσο στην προσαρμογή της οικονομίας στις νέες συνθήκες, αλλά στην συντήρηση της οικονομικής δομής που υπήρχε.

Η πληθωριστική έκρηξη που εκδηλώθηκε το 1979 και ο υπερδιπλασιασμός του ελλείματος τρεχουσών συναλλαγών, μετά τη δεύτερη ενεργειακή κρίση, ήταν αναπόφευκτη συνέπεια της χειροτέρευσης των διαρθρωτικών αδυναμιών της οικονομίας και της συσσώρευσης πληθωριστικών πιέσεων στην περίοδο που προηγήθηκε.

Άλλα χαρακτηριστικά της κατάστασης που παραλάβαμε το '81 και που μέχρι κάποιο βαθμό εξακολουθούν να μας επηρεάζουν και σήμερα είναι:

- Οι ολιγοπωλιακές - μονοπωλιακές καταστάσεις στην παραγωγή και το εμπόριο σε συνδυασμό με την ύπαρξη σημαντικών δυσκαμψιών στην αγορά εργασίας. . . .
- Η ανυπαρξία κεφαλαιαγοράς και η υπερβολική εξάρτηση των επιχειρήσεων από το τραπεζικό σύστημα.
- Η κακή οργάνωση του δημόσιου τομέα - η υπερβολική αύξηση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα (κράτος και δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί), η μη ορθολογική κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού, η προσφορά υπηρεσιών χαμηλής ποιότητας με υψηλό κόστος.
- Το άδικο και αναποτελεσματικό φορολογικό σύστημα - η μεγάλη φοροδιαφυγή, το πολυδαίδαλο σύστημα απαλλαγών και επιδοτήσεων.
- Η μεγάλη καθυστέρηση στην κατασκευή έργων οικονομικής υποδομής.

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες εκδηλώνονται κύρια στο ισοζύγιο πληρωμών, που αποδείχτηκε ιδιαίτερα ευπαθές στο δυσμενές διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Έτσι το ισοζύγιο πληρωμών έχει γίνει ο κύριος περιοριστικός παράγοντας στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Αποτελούμε μοναδική περίπτωση χώρας που οι εξαγωγές αγαθών καλύπτουν λιγότερο από το 50% - για την ακρίβεια το 45% - των εισαγωγών αγαθών, και που η ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών στηρίζεται σε τόσο μεγάλη έκταση στους άδηλους πόρους και στις ιδιωτικές κεφαλαιακές εισροές. Είναι γνωστό δε ότι και οι άδηλοι πόροι και η κίνηση κεφαλαίων υπόκεινται σε μεγάλες και απότομες διακυμάνσεις ανάλογα με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στο εξωτερικό.

Η διατήρηση από το 1979 του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών και των αναγκών για εξωτερικό δανεισμό σταθερά σε υψηλά επίπεδα, παρά την περιορισμένη βελτίωση στο 1982 και στο 1983, είναι κύρια αποτέλεσμα της κάμψης των εισπράξεων από άδηλους πόρους και της υποχώρησης σε χαμηλότερα επίπεδα της καθαρής εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων.

Μόνο η ναυτιλιακή κρίση οδήγησε σε μείωση των συναλλαγματικών εισπράξεων μεταξύ 1981 και 1984 κατά 731 εκατ. δολάρια. Συνολικά, οι συναλλαγματικές

εισπράξεις από άδηλους πόρους (στις οποίες περιλαμβάνονται και οι μεταβιβάσεις από την ΕΟΚ) μειώθηκαν κατά 1.200 εκατ. δολάρια περίπου μεταξύ 1981 και 1984.

Η ναυτιλιακή κρίση δυστυχώς συνεχίζεται. Ο επαναπατρισμός μεγάλου αριθμού εργατών από τη Δυτική Ευρώπη και η ανάσχεση της υπερπόντιας μετανάστευσης έχει επίσης επηρεάσει τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Τέλος η οικονομική ύφεση και η βραδεία οικονομική ανάκαμψη στη Δυτική Ευρώπη έχει επηρεάσει σημαντικά και το τουριστικό συνάλλαγμα.

Στα τελευταία χρόνια πάντως ανακόπηκε και μεταστράφηκε η μακροχρόνια αυξητική τάση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Μεταξύ του 1981 και του 1984, το εμπορικό έλλειμμα μειώθηκε κατά 1.350 εκατ. δολάρια. Αυτή η εξέλιξη δείχνει ότι άρχισε να γίνεται στη διάρκεια της πρώτης τετραετίας κάποια έστω και βραδεία προσαρμογή στην οικονομία και στο ισοζύγιο πληρωμών.

Η ιδιαίτερα μεγάλη ευπάθεια του ελληνικού ισοζυγίου πληρωμών στο δυσμενές διεθνές οικονομικό περιβάλλον, συνδέεται, όπως ανέφερα, με τις βαθειές διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, που είναι - επιτρέψτε μου

να το επαναλάβω - αποτέλεσμα του είδους και της μορφής οικονομικής ανάπτυξης που υιοθετήθηκε στην μεταπολεμική περίοδο.

Οικονομική Πολιτική της πρώτης τετραετίας

Είναι γνωστό ότι το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ως αντιπολίτευση, επέκρινε την αναπτυξιακή πολιτική που άσκησαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις και το πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης που είχε υιοθετηθεί και οδήγησε στα αποτελέσματα που επεσήμανα. Τα πράγματα δυστυχώς μας δικαίωσαν.

Ίσως μάλιστα υπεκτιμήσαμε την σοβαρότητα των διαρθρωτικών αδυναμιών της οικονομίας που παραλάβαμε. Γι' αυτό ίσως κάπου προχωρήσαμε με γρηγορότερα βήματα.

Με την Οικονομική Πολιτική της πρώτης τετραετίας καταφέραμε όμως να ανασχέσουμε τον κατήφορο της οικονομίας αναξάρτητα από μερικά επιμέρους λάθη.

Η απόφαση μας να προχωρήσουμε στη βελτίωση της οικονομικής θέσης των οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων - στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των προνομιούχων και των οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων - και να θεμελιώσουμε ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας ήταν και παραμένει μια συνειδητή πολιτική επιλογή. Υπαγορεύεται από την πίστη μας για μια σφυρηλάτηση της κοινωνικής συνοχής, στην οποία πρέπει να στηριχθεί η οικονομική και κοινωνική πρόοδος της χώρας.

Καθιερώσαμε την ΑΤΑ ως εργαλείο της εισοδηματικής μας πολιτικής, επειδή πιστεύουμε ότι είναι ένας αμυντικός μηχανισμός που προστατεύει το εισόδημα των εργαζομένων. Ωφείλουν όμως και οι εργαζόμενοι κάθε φορά να συσχετίζουν τις εισοδηματικές τους απαιτήσεις με την παραγωγικότητά τους. Και πρέπει να αναγνωρίσουν ότι πέρα από τις οικονομικές απολαβές τους επωφελούνται και από τα μέτρα της κοινωνικής πολιτικής.

Ο εργαζόμενος πρέπει να αναρωτηθεί όχι μόνο πόσα πέρνει αλλά και πόσα πληρώνει όταν αρρωσταίνει. Όχι μόνο πιο είναι το οικογενειακό τους εισόδημα, αλλά τι πληρώνει για να μορφώσει τα παιδιά του. Μέσα σε τι συνθήκες εργάζεται; Και εδώ η Κυβέρνηση με τις προτεραιότητες της κοινωνικής της πολιτικής έχει να επιδείξει πολλά.

Πρόσθετοι περιοριστικοί παράγοντες στη διαμόρφωση και στην εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής της Κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στην αρχή της πρώτης τετραετίας ήταν ο υψηλός πληθωρισμός - 25% περίπου - το υψηλό έλλειμα του δημόσιου τομέα - 15,5% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος- η στασιμότητα για αρκετά χρόνια των επιχειρηματικών επενδύσεων, η οικονομική ύφεση και η αυξανόμενη ανεργία.

Και με συσσωρευμένα όλα τα δύσκολα αυτά προβλήματα, η χώρα είχε μόλις γίνει μέλος της ΕΟΚ, με συνέπεια να ανοιχθεί απροετοίμαστη η ελληνική οικονομία στον αδυσώπητο ανταγωνισμό της ΕΟΚ.

Η Κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να κινηθεί μέσα στα στενά όρια που έθεταν οι περιοριστικοί παράγοντες που ανέφερα. Θέσαμε πραγματικά φιλόδοξους στόχους:

- Να ανακόψουμε τις δυσμενείς οικονομικές τάσεις που επικρατούσαν και να προχωρήσουμε στη βαθμιαία σταθεροποίηση της οικονομίας, στην μείωση του πληθωρισμού και του ελλείματος του ισοζυγίου πληρωμών.
- Να προωθήσουμε τις απαραίτητες διαρθρωτικές και θεσμικές αλλαγές, να κινητοποιήσουμε νέες παραγωγικές δυνάμεις και να δημιουργήσουμε σταθερές βάσεις για να τεθεί σε κίνηση μια διαδικασία οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, με στόχο τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής των πλατειών λαϊκών στρωμάτων.

- Να πετύχουμε παράλληλα, ακόμη και με τους περιορισμούς και τα στενά περιθώρια που άφηνε η κακή οικονομική κατάσταση που κληρονομήσαμε, μια δικαιότερη διανομή του εθνικού εισοδήματος υπέρ των οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων - του αγρότη, του χαμηλόμισθου και του συνταξιούχου. - Να αρχίσουμε να χτίζουμε ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας, με επέκταση και βελτίωση των υπηρεσιών δημόσιας υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής πρόνοιας, και με την εξασφάλιση ανθρωπίνων συνθηκών στέγασης και συνταξιοδότησης.

Μας είπαν ότι οι στόχοι αυτοί δεν ήταν ρεαλιστικοί.

Πολλοί μάλιστα πρόβλεψαν ότι η οικονομική κατάρρευση που θα ακολουθούσε σε λίγους μήνες, θα συμπαράσερνε και το ΠΑΣΟΚ, που θα αποτελούσε μια σύντομη παρένθεση στην πολιτική ιστορία της χώρας.

Ποιά ήταν όμως τα αποτελέσματα της πολιτικής μας;

Είναι γεγονός ότι κατά τη τετραετία που πέρασε πραγματοποιήθηκαν σημαντικά βήματα προς την σωστή κατεύθυνση.

Ο πληθωρισμός μειώθηκε, τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα συγκρατήθηκαν παρά την μεγάλη αύξηση των δαπανών για

κοινωνικούς σκοπούς και για δημόσιες επενδύσεις.

Παράλληλα ξεκίνησε η προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό του φορολογικού συστήματος. Παρά την στασιμότητα των ιδιωτικών επενδύσεων, οι συνολικές επενδύσεις αυξήθηκαν το 84 μια που οι δημόσιες επενδύσεις για έργα οικονομικής και κοινωνικής υποδομής αυξήθηκαν σημαντικά. Στο χώρο της βιομηχανίας, άρχισε η εξυγίανση και ανασυγκρότηση των προβληματικών επιχειρήσεων που κρίθηκαν βιώσιμες, ενώ παράλληλα άρχισε μια προσπάθεια ουσιαστικής υποστήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Τέλος μετά από τρία χρόνια στασιμότητας το εθνικό προϊόν σημείωσε θετικούς ρυθμούς αύξησης.

Θεσμικές παρεμβάσεις : Το τρίπτυχο εκσυγχρονισμός -
λαϊκή συμμετοχή - αποκέντρωση

Πέρα όμως από τα επιτεύγματα που είναι ποσοτικά μετρήσιμα υπήρξε και μια σειρά μέτρων κύρια θεσμικού χαρακτήρα με έμφαση στο τρίπτυχο εκσυγχρονισμός - λαϊκή συμμετοχή - αποκέντρωση.

Ο εκσυγχρονισμός κατ'αρχήν ήταν και είναι βασική προϋπόθεση για την παραπέρα ανάπτυξη του τόπου μας. Είτε αναφερόμαστε στο δημόσιο τομέα είτε στον ιδιωτικό, η στασιμότητα, η υπανάπτυξη, η έλλειψη προσαρμογών είναι φανερό. Είναι ίσως αυτό το κυριότερο σύμπτωμα που χαρακτηρίζει την υπανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Το αξιοπερίεργο είναι ότι η έλλειψη προνοητικότητας από την πλευρά όχι μόνο των ιδιωτών αλλά και του κράτους, ώστε έγκαιρα να φροντίσουν για τον εκσυγχρονισμό τους δεν έχει σχέση με ιδεολογικά, ταξικά προσδιορισμένα αίτια. Γιατί η έλλειψη αυτή εκσυγχρονισμού τελικά πλήττει και το κεφάλαιο και την εργασία.

Ο εκσυγχρονισμός τουλάχιστο στην Δυτική Ευρώπη δεν υπήρξε ασυμβίβαστος με την παρουσία συντηρητικών Κυβερνήσεων.

Έτσι αυτή η τρομερή καθυστέρηση και αναχρονιστικότητα, αυτή η έλλειψη οποιασδήποτε σοβαρής εκσυγχρονιστικής προσπάθειας είναι μια ακόμα επιβεβαίωση της αποτυχίας των προηγούμενων Κυβερνήσεων.

Ο κληρος έλαχε στο ΠΑΣΟΚ να αναλάβει αυτό το έργο του εκσυγχρονισμού που σε αυτή την προσπάθεια, νομιμοποιείται να προσδοκά την συμπαράσταση και ενεργό βοήθεια όλων των παραγωγικών τάξεων. Η ανάγκη εκσυγχρονισμού δεν πρέπει να αποτελεί αντικείμενο ιδεολογικών ή πολιτικών αντιπαραθέσεων. Είναι κάτι που όχι μόνο ωφελεί όλους, αλλά χωρίς το οποίο η ανάπτυξη αποκλείεται νάρθει, με όλους τους κινδύνους εθνικούς και μη, που συνεπάγεται αυτό. Για να γίνει πράξη αυτή η συμπαράσταση και παράλληλα για να εξασφαλιστεί η κινητοποίηση όλου του έμψυχου δυναμικού που διαθέτει ο τόπος, η Κυβέρνησή μας έκανε την κρίσιμη, στρατηγική επιλογή να προωθήσει άμεσα τους θεσμούς της λαϊκής συμμετοχής και την αποκέντρωση, ως τους μόνους που

μπορούν να εξασφαλίσουν την πλατειά, δημοκρατική συσπείρωση που απαιτείται για να κερδίσουμε τον χαμένο χρόνο.

Χωρίς συμμετοχικές, αποκεντρωμένες διαδικασίες δεν υπάρχει ελπίδα να κινητοποιηθεί ο κάθε πολίτης, ο καθένας που μετέχει στην παραγωγική διαδικασία και να πεισθεί να πάρει μέρος στην κοινή προσπάθεια.

Χωρίς αποκέντρωση η όλη αναπτυξιακή προσπάθεια δεν μπορεί να αγγίξει την περιφέρεια, την επαρχία και την ως πριν λίγα χρόνια ξεχασμένη Ελλάδα.

Εξ'άλλου μόνο από την περιφέρεια, μπορεί να ασκηθεί η απαραίτητη πίεση προς την γραφειοκρατία του κέντρου, ώστε να προχωρήσει ο εκσυγχρονισμός και η αναβάθμιση της δημόσιας διοίκησης, που είναι μια άλλη βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη.

Τις επιπτώσεις από τους νέους θεσμούς που δημιουργήσαμε - όπως ο δημοκρατικός προγραμματισμός, η αποκέντρωση, η λαϊκή συμμετοχή, ο κοινωνικός έλεγχος, η ανάδειξη νέων επιχειρηματικών μορφών και η δημιουργία νέων παραγωγικών σχέσεων - ίσως δεν τις έχουμε αξιολογήσει και εκτιμήσει όσο πρέπει.

Τους θεσμούς αυτούς πρέπει να τους δούμε μέσα σ'ένα πολύ ευρύτερο χρονικό ορίζοντα.

Δύο ή τρία χρόνια δεν είναι αρκετά, όταν μάλιστα ξεκινάμε από ένα συγκεντρωτικό σύστημα που είχε θέσει τις λαϊκές δυνάμεις στο περιθώριο. Θέτουμε σε κίνηση μηχανισμούς, και διαδικασίες που οδηγούν σε νέους κοινωνικούς συσχετισμούς. Αποδεσμεύουμε νέες κοινωνικές δυνάμεις.

Ο αγρότης, ο μισθωτός, ο βιοτέχνης, ο μικρομεσαίος, για πρώτη φορά στην νεώτερη ιστορία της χώρας, μπορούν να επηρεάζουν - όπως και οι λοιποί παραγωγικοί φορείς - κυβερνητικές αποφάσεις και την πορεία της οικονομίας.

Οι επιπτώσεις από τους νέους θεσμούς, που βέβαια θα βελτιώσουμε και προωθήσουμε ακόμα πάρα πέρα κατά τη δεύτερη τετραετία, θα είναι καταλυτικές τόσο για την υπόθεση της οικονομικής ανάπτυξης όσο και για το βάθαιμα της δημοκρατίας και τον κοινωνικοπολιτικό μετασχηματισμό που έχει ανάγκη η χώρα μας.

Προτεραιότητες της δεύτερης τετραετίας

Με βάση της εμπειρία της πρώτης τετραετίας, με καλλίτερη γνώση περιορισμών, αλλά και των οικονομικών δυνατοτήτων, μπορούμε τώρα - με ανανεωμένη την λαϊκή εντολή και στηριζόμενοι στην ευρύτερη λαϊκή συμμετοχή - να διαγράψουμε τους στόχους για την νέα τετραετία που αρχίζει.